
Activități economice ale populației evreiești în Districtul Năsăud (1861-1876)

Alexandru BĂIEȘ

Cuvinte cheie: Comerț, Sedria Generală, Mentalități, Entradam, Evrei, Transilvania.

Keywords: Commerce, District Court, Mentalities, Entradam, Jews, Transylvania.

După violențele și persecuțiile îndreptate împotriva populației evreiești în intervalul 1848-1849, urmează o perioadă de emancipare, a cărei rădăcini pot fi identificate în demersurile întreprinse în acest sens la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, efectele înlăturării restricțiilor privind așezarea în Principat, dobândirea proprietăților imobiliare și proclamarea egalității în fața legii prin Constituția din 1849, pot fi observate încă din primul deceniu care a urmat Revoluției. Dacă în perioada anterioară, populația evreiască a Transilvaniei număra aproximativ 7.100 de persoane, odată cu intrarea în vigoare a noilor reglementări și ca urmare a unui val de imigrări dinspre Galiția și Bucovina, numărul acestora se dublează, ajungând la 16.000 de persoane.¹

Momentul 1848 e important și din perspectiva repartizării teritoriale a populației evreiești. Dacă până la acea dată aceștia locuiau cu preponderență în comitate, după înlăturarea restricțiilor ponderea acestora începe să scadă în favoarea scaunelor secuiești, a districtului Năsăud sau a Pământului Crăiesc.²

Creșterea demografică îmbinată cu eliminarea restricțiilor ce vizau implicarea întreprinzătorilor evrei în economie, au dus la sporirea contribuției capitalului evreiesc în diferite ramuri economice, industria alimentară, morărit, textile, alcool, prelucrarea lemnului.³ De asemenea, aceștia se implicau și în comerțul cu grâne, lemne, animale, lână, precum și în achiziționarea sau arendarea de mari proprietăți agricole. Afirmarea întreprinzătorilor evrei în această latură a economiei a fost posibilă datorită reticenței micii nobilimi maghiare față de aceste activități, cât și a lipsei unei clase de mijloc românești puternice.⁴

Ca urmare a noilor impulsuri de modernizare economică, se pot consemna schimbări în fizionomia economiei interne prin creșterea calității și cantității mărfii, modificându-se totodată și gama ofertei, în marile orașe făcându-și apariția depozitele pentru comerțul en gros, dar și rețele de magazine orientate spre comerțul cu amănuntul.⁵ De cealaltă parte însă, în lumea rurală și micile orașe, autoconsumul și economia de subzistență sunt prezente în continuare, asemeni comerțului ambulant și sezonier, acestea din urmă sub forma bâlciurilor și a târgurilor.

În tot acest proces de evoluție se regăsește și teritoriul fostei granițe militare din zona Năsăudului, care va deveni din 1861, Districtul Năsăud. Urmărind evoluția populației evreiești și aici, observăm că zona se încadrează în tendințele generale întâlnite la nivelul Transilvaniei. Astfel, la recensământul din 1857, cel mai apropiat de data înființării Districtului, e înregistrat un număr de 483 de evrei, dintre care mai mult de jumătate dintre aceștia locuiau în Năsăud, reprezentând 14% din totalul locuitorilor.⁶ Prezența acestora în zonă, deși încă puțin nume-

1 Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania în epoca emancipării (1790-1867)*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 26.

2 *Ibidem*, p. 18.

3 Mihai Bărbulescu (coordonator), *Istoria Transilvaniei*, vol. III, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 462.

4 *Ibidem*, p. 462.

5 *Ibidem*, p. 520.

6 Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud (1861-1876)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2010, p. 140.

roasă, indică efectele anulării restricțiilor existente înainte de 1848, când stabilirea evreilor în granița militară era strict interzisă.

La o comparație cu datele existente în momentul desființării Districtului, în anul 1876, se constată că numărul locuitorilor evrei aproape se triplează, ajungând la 1390. Dacă în ceea ce privește numărul acestora în localitatea Năsăud nu se înregistrează diferențe notabile față de anul 1857, observăm că numărul lor crește semnificativ în satele de pe întreg cuprinsul Districtului. Cauza acestui fenomen nu a fost atât rezultatul unei creșteri naturale, cât mai ales migrația populației evreiești din Galiția, Bucovina și Imperiul Țarist în Transilvania.⁷

Din punct de vedere economic, Năsăudul a reușit să devină un centru regional dinamic, mai ales prin activitatea târgurilor sale. Elocventă în acest sens e aprobarea primită în anul 1867, de a organiza un al treilea târg anual.⁸ Principalele ocupații economice care defineau zona erau cultivarea cerealelor, a pomilor fructiferi, creșterea animalelor. Pe lângă acestea erau practicate și alte activități complementare. Spre exemplu, în satele aflate la înălțimi, se exploatau copacii pentru bușteni și scânduri, care erau mai apoi transportate prin plutărit până la Satu-Mare sau Galați. Prelucrarea lemnului destinat comerțului era realizată cu ajutorul morilor de firez, instalații în care lemnul era prelucrat, rezultând produsele derivate.⁹ O altă îndeletnicire întâlnită în District era morăritul. Măcinarea cerealelor, grâului, porumbului, era realizată pe apele repezi de munte, în scopul acoperirii nevoii de hrană a locuitorilor. La 1872 sunt consemnate în District 199 de mori private și alte 7 aparținând diferitelor forme asociative, toate purtate de apă.¹⁰ Numărul mare al acestora se datora existenței unei bogate rețele hidrografice, a reliefului muntos și a debitului constant al râurilor.

Așa cum am observat o intensificare a implicării elementului evreiesc în economie la nivelul întregului principat al Transilvaniei, după momentul 1848, același lucru îl putem afirma și în cazul Districtului Năsăud. În lipsa unor date clare în ceea ce privește ponderea acestora în fiecare ramură a activității economice practicate în District, nu putem decât să aproximăm rolul și contribuția acestora. Natura documentelor ne permite însă o imagine de ansamblu asupra celor mai importante activități economice întreprinse de aceștia în District. Fiind vorba de arhiva Sedriei Generale, unitatea judecătorească supremă din District, aceasta ne oferă o dublă perspectivă asupra lucrurilor, în primul rând fiind vorba de elemente ce țin de procedură, detalii despre părțile implicate, natura activităților, normele ce trebuiau respectate etc, cât și aspecte ce țin de viața cotidiană, relațiile dintre părțile implicate, mentalități.

O primă activitate pe care documentele o atestă cu o frecvență considerabilă, e cea a acordării de credit, sub denumirea de „împrumut cambial”. În lipsa unei bănci sau a unei societăți de împrumut, prima de acest gen fiind înființată în 1873 sub denumirea de «Societatea de împrumut și păstrare „Aurora”»¹¹, populația Districtului a apelat la întreprinzători evrei pentru obținerea de capital. Finanțarea se realiza pe baza unui contract încheiat între cele două părți, fiind prevăzută suma acordată, data la care trebuia returnată împreună cu o dobândă de 6% din valoarea acesteia și consecințele în caz de neplată. Dată fiind natura documentelor, avem acces doar la acele cazuri în care debitorul nu a reușit să respecte termenii contractului.

Cel mai des întâlnite sunt situațiile de neplată urmate de executarea averii mobile a debitorului. Spre exemplu, Itzig Munzer din Năsăud cere în 1871, executarea averii lui Michael Dunkman din Cușma pentru neplata unei datorii de 130 florini (în continuare fl.) valută austriacă (în continuare v.a.), ocazie cu care pomenește bunurile acestuia „bani gata, vaci, cai, mobila de casă, cărți, veșminte”, cerând ca acestea „să se transfereze în locu sigur”.¹² Un alt caz de executare a averii îl întâlnim la solicitarea făcută de creditorul Iacob Khan din Entradam, în 1870, de recuperare a unei datorii de 2.000 de fl. v.a. de la Moses Katz.¹³ Cum acesta din urmă nu a achitat suma, Iacob Khan menționează bunurile mobile ale debitorului său, „lemne și scânduri aflătoare la Dej pentru plutărit, lemne și scânduri ce se află în Hordou, o moară și dreptul de a tăia lemne în pădurea Izvorul Alb, ce ar avea-o Moses Katz în arendă până la finea anului 1874”.¹⁴

7 *Ibidem*, p. 149.

8 Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867*, Năsăud, Ed. Fundației „George Coșbuc”, 2006, p. 30.

9 Adrian Onofreiu, *op.cit.*, p. 84.

10 *Ibidem*, p. 85.

11 Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, „Din istoricul activităților financiare ale bancii „Mercur” din Năsăud între anii 1899-1925”, în *Arhiva Someșană*, seria III, nr. XII, 2012, p. 111.

12 Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare ANDJBN), Fond *Sedria Generală* a Districtului Năsăud, dos. 3 / XIV B, f. 2.

13 *Fond Sedria Generală ...*, dos. 11 / XIV C, f. 23.

14 *Ibidem*, f. 2.

Însă nu doar împrumuturile de sume mari puteau duce la executarea averii debitorului, după cum arată un caz din 1864, când Melente Foslui cere recuperarea unei datorii de 1 fl. 14 cr. v.a. de la Maxim Mureșanu, ambii din Mocod. Cum acesta întârzie plata, se trece la evaluarea averii sale, aceasta constând în „două vaci și unelte pentru casă”.¹⁵ Un alt exemplu în acest sens îl regăsim tot în 1864, când Kisil Gervruz din Entradam cere recuperarea unei datorii de 9 fl. v.a. de la Petre Rusu din Rebra prin executarea averii mobile a acestuia, anume „a viteilor de tot feliu, fân, bucatelor etc.”.¹⁶ În toate aceste cazuri bunurile debitorilor erau preluate și scoase la licitație în târg, iar banii proveniți din vânzarea lor erau returnați creditorilor.

Nu toate situațiile se sfârșeau prin executarea averii debitorului, în unele cazuri acesta accepta să își plătească datoria, cum e cazul lui Iosef Farkaș din Monor, care îi achită, în 1870, lui Moritz Bercovitz, suma de 64 fl. v.a., în baza unei înțelegeri încheiate pe o perioadă de doi ani¹⁷, sau ajunge la o împăcare cu creditorul său, cum s-a întâmplat în 1871, între Efrim Berger și creditorul său Franz Deckansky, ambii din Năsăud, ca urmare a deciziei lui Moses Gervurtz de a achita el datoria de 200 fl. v.a., nemenționându-se însă condițiile în care acesta a acceptat acest lucru.¹⁸

Faptul că regăsim atât sume considerabile cât și modeste, atestă că împrumuturile se realizau pentru un spectru larg de necesități și nevoi, precum și în funcție de situația financiară a debitorului. Putem astfel identifica două categorii de împrumuturi: cele care se acordau în interiorul comunității evreiești din District și care constau, de cele mai multe ori, în sume mari de bani, fapt ce poate indica înclinația spre inițiativă economică și asumare de riscuri a acestora. De cealaltă parte se regăsesc împrumuturile de sume mici, contractate în majoritate de populația românească. Importante de menționat sunt și diferențele dintre tipurile de avere mobilă pe care cele două categorii le dețin. Dacă în cazul evreilor identificăm menționate, mai mereu, „bani gata”, materiale – precum scânduri sau lemne, veșminte etc., în rândul populației românești cel mai des întâlnite sunt animalele, fânul, bucate, unelte, fapt ce atestă diferențele de mentalitate în ceea ce privește activitatea economică.

O altă ramură economică în care elementul evreiesc este puternic implicat în District e comerțul, îndeosebi cu sare, tutun sau lemne. De cele mai multe ori, aceștia sunt întreprinzători care dețin sume importante pe care le investesc în achiziționarea unor cantități mari de bunuri, cum e cazul sării sau al tutunului pentru a le vinde ulterior în District. Un exemplu e cazul lui Abraham David, de 56 de ani din comuna Runcu Salvei, care se asociază cu Osias Orovitz din Năsăud pentru cumpărarea și transportarea de sare de la Ocna Dej, în 1872. Activitatea lor a ajuns în atenția Sedriei Generale în urma acuzației de falsificare de bancnote adusă fiului lui Abraham David de către oficiul de sare din Ocna Dej.¹⁹

În urma unui conflict între comercianții de tutun aflăm detalii și despre această activitate. Garabert Gergely, vânzător de tutun din Sângeroz, îl acuză în 1862 pe Baruch Mendelson din Năsăud, că deși i-a plătit suma de 130 fl. v.a., nu a primit de la acesta marfa pentru care plătit. În replică, Mendelson se apără spunând ca banii au fost reținuți în contul unei datorii de 200 fl. v.a. pe care o avea la el comerciantul de tutun din Rodna, Franz Wagner, în numele căruia spune Mendelson că a venit Garabet Gergely să cumpere tutun.²⁰ În cele din urmă cei doi ajung la un consens, stabilind că își vor recupera paguba de la Franz Wagner. Ceea ce suscită interesul e însă afirmația lui Garabet Gergely despre Baruch Mendelson, acesta dezvăluind relațiile dintre comercianții de tutun din District: „ducându-mă la traficantul de tabac Baruch Mendelson din Năsăud pentru că în urmarea instrucțiunii noastre suntem îndatorați ca numai de la acela să ne căpătăm cantitățile trebuincioase de tabac”.²¹

Regăsim implicarea capitalului evreiesc și în comerțul cu lemne, prin plutărit pe râul Someș. Activitate practică încă din timpul Regimentului de graniță, aceasta aducea venituri substanțiale zonei, mai ales că, după desființarea regimului militar, se trece la o defrișare accentuată a pădurilor, ca urmare a creșterii populației, dar și din cauza lipsei unei legislații clare.²²

Documentele ne-au permis reconstituirea unui mod de a acționa în comerțul cu lemn. E vorba de întreprinzătorul evreu Iacob Khan, din Entradam, care în vara anului 1861, contractează plutași din mai multe sate, Rodna,

15 *Fond Sedria Generală ...*, dos. 11 / XV, f. 3.

16 *Ibidem*, dos. 67/ LXXV, f. 1.

17 *Ibidem*, dos. 10 / XIV C, f. 6.

18 *Ibidem*, dos. 6/ XIV B, f. 13.

19 *Ibidem*, dos. 76/ II, f. 8.

20 *Ibidem*, dos. 76/ XV, f. 1.

21 *Ibidem*, f. 5.

22 Adrian Onofreiu, *op.cit.*, p. 41.

Maieru, Măgura Ilvei, pentru a plutări pe Someș trunchiuri de copaci și scânduri și de a i le preda personal acestuia, la data de 5 mai 1862 în Dej.²³ Conform contractelor, acordă fiecăruia o sumă în avans, urmând ca restul de bani să îi primească în Dej, la momentul livrării lemnului. În caz contrar, aceștia îl vor despăgubi în funcție de ce preț vor avea bunurile la data respectivă în târgul din Satu-Mare, destinația finală a mărfii. Din cauza secetei din vara anului 1862 și a nivelului scăzut al Someșului, mulți plutași nu reușesc să transporte marfa în Dej la termenul convenit, astfel că se văd nevoiți să îl despăgubească pe Iacob Khan.²⁴ În total, e vorba de 400 de trunchiuri și tot atâtea scânduri, pentru care acesta a plătit 286 fl. v.a., cerând o despăgubire de 706 fl. v.a., conform contractelor.

Deși aflat în categoria micilor târguri, Năsăudul și în accepțiune mai largă, Districtul, prezintă și câteva exemple de întreprinzători, care, prin activitatea lor conectează zona cu întreg spațiul Transilvaniei, iar dacă ținem cont de faptul că lemnele comercializate în Satu-Mare ajungeau până la Szolnok, în Ungaria, cu întreg Imperiul Austriac.

Regăsim implicarea elementului evreiesc și în cadrul altei activități care reprezenta o sursă importantă de venit pentru District, anume arendarea cârciumilor și vânzarea de băuturi alcoolice. Încă din perioada graniței militare, câștigurile din această activitate reveneau Fondului de Provente, creat de oficialii imperiali pentru acoperirea cheltuielilor din administrație.²⁵ După desființarea regimentului și constituirea Districtului, Fondul de Provente devine Fondul Școlastic Central, aflat în administrarea foștilor grăniceri. Veniturile obținute din arendarea dreptului de crâșmărit, morărit, măcelărit, vânat, pescuit erau destinate întreținerii școlilor din District.²⁶

Documentele ne pun la dispoziție informații referitoare la o perioadă scurtă de timp, anul 1864, însă acestea sunt elocvente pentru a descrie dimensiunea implicării elementului evreiesc în această activitate. În vara anului menționat, Fondul Școlar Central cere plata arendeii pentru a treia parte a anului de la patru arendași evrei, pentru cârciumii aflate în Zagra, Poieni, Rebra Mare, Rodna, Poiana Ilvei și Maieru, o sumă totală de 1.230 fl. v.a.²⁷

Un alt caz îl aduce în prim plan pe Hosia Brecher din Năsăud, care în 1866, e menționat ca „arendatoarele dreptului de crâșmărit de pe valea Someșului”.²⁸ Acesta e acuzat de crâșmarul său, Ioan Bob, pentru „măsurarea cu măsuri false”²⁹ a băuturii pe care acesta o vinde și că, în consecință, primește mai puțini bani decât i s-ar cuveni. Pus să aproximeze cantitatea de alcool pe care a vândut-o, acesta declară „pot zice că în fiecare lună am vândut 12 ferii de vinarsu și așa în 24 de luni cam 288 de ferii”³⁰, adică în jur de 120 l pe lună și 2.880 l în doi ani.

Sumele importante ce puteau fi câștigate prin vânzarea de băutură au dus la apariția așa-numitelor „crâșme oarbe”, locuri în care se comercializa ilegal alcool, de regulă, de proastă calitate. În acest sens, Hosia Brecher, pomenit anterior, îl reclamă în 1864 pe Samuel Hirtsch din Năsăud, pentru vânzare ilegală de vin.³¹ În consecință, o comisie numită de Sedria Generală se deplasează la locuința acestuia pentru a-i confisca băutura. Fenomenul pare să fi cunoscut o anumită amploare, dat fiind că judele opidan din Năsăud, le poruncește în nenumărate rânduri locuitorilor să evite aceste locuri, sub amenințarea unei amenzi de 12 fl. v.a.³²

Au fost și cazuri în care comercianții evrei au colaborat direct cu autoritățile Districtului. Nou înființata Sedria Generală avea în subordinea sa, pe lângă instanțele de judecată, și închisoarea sau carcera din Năsăud. Aici erau închiși toți cei condamnați definitiv dar și cei care se aflau în arest preventiv, așteptând termenul de judecată. De datoria Sedriei Generale era să asigure condiții optime pentru cei închiși, să se ocupe de igiena celulelor, de aprovizionarea cu alimente, haine și alte obiecte necesare. Pentru îndeplinirea acestor necesități, Sedria contracta comercianți din District, cărora le acorda, în urma unei licitații, dreptul de a furniza bunuri pentru carceră timp de un an. Un exemplu e licitația organizată în 1863 pentru angajarea unui întreprinzător în vederea întreținerii igienei mobilierului și a veșmintelor. Condiția de participare era aducerea unei dovezi de la autoritățile comunale care să ateste buna purtare a licitantului, apoi fiind menționate condițiile în care acesta trebuia să își desfășoare activitatea.³³ Licitația a fost câștigată de comerciantul Baruch Gervurtz din Năsăud.

23 ANDJBN, *Fond Sedria Generală ...*, dos. 101/ XXI, f. 11.

24 *Ibidem*, f. 28.

25 Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 16.

26 *Ibidem*, p. 37.

27 ANDJBN, *Fond Sedria Generală ...*, dos. 47/ XV, f. 1.

28 *Ibidem*, dos. 5/ LI, f. 32.

29 *Ibidem*, f. 1.

30 *Ibidem*, f. 5.

31 *Idem*, *Fond Sedria Generală ...*, dos. 48/ LV, f. 3.

32 Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *op.cit.*, p. 120.

33 ANDJBN, *Fond Districtul Năsăud*, d. 22, f. 7.

Sedria Generală a organizat licitații și pentru asigurarea hranei celor închiși. Pentru anii 1863 și 1864 aceasta a fost câștigată de întreprinzătorul Baruch Mendelson, de asemenea din Năsăud. Contractul încheiat cu acesta stabilea și valoarea porțiilor de mâncare pe care Mendelson trebuia să le ofere, astfel: 8 crăițari pentru pâine și 7 pentru mâncare, un total de 15 crăițari, în timp ce pentru bolnavi porțiile valorau 9 crăițari.³⁴

Dacă înainte de 1848 stabilirea lor era strict interzisă în granița militară, schimbările de după Revoluție au creat un cadru favorabil pentru îmbunătățirea statutului populației evreiești, fapt oglindit și de numărul tot mai mare al întreprinzătorilor. Implicarea lor în diverse ramuri economice, cum ar fi industria sau comerțul, fenomen întâlnit la nivelul întregii Transilvanii, a oferit un impuls dezvoltării economice. În cazul Districtului Năsăud, evreii s-au remarcat în acordarea de credit, comerț,arendarea de cârciumi, însă ceea ce evidențiază această categorie de întreprinzători e mentalitatea aparte, reflectată atât prin bunurile deținute cât și prin modul de acțiune, orientat spre asumarea de riscuri și obținerea de profit.

Economic activities of the Jewish population in the District of Năsăud (1861-1876)

(Abstract)

The study focuses on the economic activities of the Jewish population from the District of Năsăud and its impact on the local economy. A brief description of the social, economic and demographic context introduces the reader to the status of the Jewish population in the mid-19th century Transylvania.

The work describes some of the most important economic activities of the Jewish population from the District of Năsăud such as commerce with salt, wood, tobacco, alcohol and money lending. An insight on these activities is facilitated by the archive of the District Court.

³⁴ *Idem, Fond Districtul Năsăud, d. 23, f. 40.*